

Yeni dövrdə dövlətin milli mənafeyini əks etdirən əsas prinsiplər, qabaqcıl və daşıyıcı ideyalar milli ideologiyanın formalaşmasının təməlini təşkil edir. Siyasi, iqtisadi, mədəni, mənəvi inkişaf perspektivlərinin ümumi səciyyəsinə aydınlaşdıran, xalqın və dövlətin ümummilli mənafeələrini elmi formada şərh edən ideyaları sintez edib konsepsiya şəklində ifadə etmək ideologiyanın konturlarının müəyyən edilməsidir. Milli ideologiya isə millətin tarixi keçmişi, adət-ənənələri, bu günü və gələcəyi ilə sıx bağlı olur.

Bir çox inkişaf etmiş ölkələrdə bizim qəbul etdiyimiz mənada ideologiya termini konkret bir anlayış, istilah şəklində işlənməsə də, həmin məzmun, onun bu və ya digər çalarları, rəqursları müxtəlif analogi anlayışlar arasında paylanmış və ifadə olunmuşdur. "Sosial normalar", "siyasi təfəkkür", "ictimai özüniüdərk", "sosial doktrina" və s. belə anlayışlardandır. Nəzərə alaq ki, xarici ölkələrdə bəzi elmi anlayışlar belə bizim adət etdiyimiz kimi dəqiq və birmənalı işlənmir. Hətta dəqiq elmlərdə də hər kəs öz anlamında məxsusi, spesifik aparıcı anlayışlar seçir.

İdeologiyanın əsas istəyi və komponentləri

İdeologiyaya əsasən keçid və köklü islahatlar dövründə daha çox ehtiyac duyulur. Əslində hüquqi dövlətin yaradılması, Konstitusiyanın və digər qanunların aliliyi prinsiplərinin bərqərar olması, hüquqi dəyərlərin prioritetliyi ideologiyadan sonrakı mərhələdir. Cəmiyyətin təsiri ilə dəyişilməyə məruz qalan qanunlar özü də ideologiyanın təsiri ilə dəyişdirilməyə məhkum olur. Ona görə də ideologiyasızlaşdırma tərəfdarı olan Qərb dövlətləri keçid dövrü yaşayan ölkələrə qloballaşdırma adı ilə öz mənfur niyyətlərinin, standartlarının ideologiyaya çevrilməsi siyasətini yürüdürlər. Ötən əsrin 90-cı illərində də Azərbaycan həmin proseslərlə üz-üzə idi. Məhz ulu öndər Heydər Əliyev həm milli ideologiyayı ümumbəşəri dəyərlər sistemi zəminində formalaşdırır, həm də dövlət və dövlətçilik quruculuğu prosesində xarici təsirlərin milli ideologiya süzgəcindən keçirilməsinə nail olurdu. Ümummilli Lider milli ideologiyamızın bütöv və mükəmməl konsepsiyasının vacibliyi haqqında deyirdi: *"Bizim milli ideologiyamızın konsepsiyası olmalıdır. Şübhəsiz ki, bu konsepsiya tarixi keçmişimiz, milli, mədəni, dini ənənələrimiz üzərində qurulmalıdır"*.

İdeologiya artıq qərarlaşmış ictimai münasibətlər sistemini öyrənən sosiologiyadan və mövcud siyasi reallığı öyrənən politologiyadan fərqli olaraq sosial və siyasi gerçəkliyin fəvqündə dayanmaqla onu özünə uyğunlaşdırmağa çalışır, yeni müstəqil konseptual sistem, nəzəri

Öz milli-mənəvi, dini dəyərlərimizlə, adət-ənənələrimizlə fəxr edən, dinin mənəviyyatda rolunun artmasını ölkəmizin inkişaf strategiyasının mühüm istiqamətlərindən biri hesab edən Ulu Öndər demişdir: "Hər xalqın öz adət-ənənəsi var, öz milli-mənəvi və dini dəyərləri var... Heç vaxt inamımızdan, dinimizdən uzaqlaşmayacaq və bu mənəvi mənbələrimizdən istifadə edərək gələcəyimizi quracağıq".

model olan ideologiyanın əsas istəyi cəmiyyəti, dünyanı dəyişməkdir. Filosoflar haqqında deyilmiş məşhur kəlamı xatırlayaq: "Filosoflar dünyanı ancaq izah etməyə çalışırlar, məqsəd isə onu dəyişmək olmalıdır".

Milli ideologiyanın özü bir neçə komponenti ehtiva edir. Ulu öndər Heydər Əliyevin milli və ümumbəşəri dəyərlərin vəhdətində nail olmağa çalışdığı milli ideologiyanın əsas prinsiplərinin hər biri mürəkkəb daxili struktura malikdir.

Dövlətçilik milli ideologiyamızın ən mühüm istiqamətlərindən və komponentlərindən biridir. Dövlətçiliyin əsas qayəsi isə Azərbaycanın müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü qoruyub saxlamaq, hər bir vətəndaşın güclü vətənpərvərlik, vətənə sevgi hissləri ilə yaşaması, hüquqi

və siyasi şüurun yüksəldilməsi, iqtisadi tərəkürün formalaşdırılmasıdır. Azərbaycanda dövlətçiliyi inkişaf etdirmək üçün hər bir vətəndaşda milli vətənpərvərlik hisslərinin yaradılması üçün bütün dövlət orqanlarının, təbliğatımızın çalışmalı olduğunu bildiren Ulu Öndər demişdir: *"Milli vətənpərvərlik hissləri hər bir vətəndaşda o qədər güclü olmalıdır ki, hər bir vətəndaş milli mənafeyi öz şəxsi mənafeyindən, öz şəxsi yaşayışından, öz şəxsi həyatından - hər şeydən üstün tutsun"*. Dövlətçiliyin hər zaman hər bir vətəndaşın, cəmiyyətin, dövlətin əsas vəzifəsi olduğunu vurğulayan Ümummilli Lider bu məsələdə gənclərə xüsusi diqqətin vacib olması barədə demişdir: *"Milli ideologiya konsepsiyası haqqında danışanda gəncləri birinci növbədə Azərbaycanın müstəqilliyi prinsiplərinə sadıq olmaq ruhunda tərbiyə etmək lazımdır"*.

Bu səbəbdən də həmin dövrdə uzaqgörən siyasətçi gənclərə üz tutdu, tövsiyələrini verdi və onların gələcək inkişaf naminə təşkilatlaşmalan üçün əməli-praktik addımlar atdı. Milli ideologiyamızın təməl prinsiplərinin reallaşdırılması üçün qədim tariximizə, şanlı keçmişimizə, zəngin mədəni irsimizə, milli-mənəvi dəyərlərimizə sadıq gənclərin ölkəmizin həyatında rolu artırıldı. Buna görə də gənclər siyasətini daim dövlətin prioritetləri sırasında hesab edən ulu öndər Heydər Əliyevin Sərəncamı ilə təsis olunan Gənclər Gününün 25 illiyində Prezident İlham Əliyev – *"Yeni nəslin vətənpərvərlik ruhunda, dövlətə sədaqət əsasında yetişdirilməsi Heydər Əliyevin xidmətləri arasında önəmli yer tutur"* – demişdir.

Öz milli-mənəvi, dini dəyərlərimizlə, adət-ənənələrimizlə fəxr edən, dinin mənəviyyatda rolunun artmasını ölkəmizin inkişaf strategiyasının mühüm istiqamətlərindən biri hesab edən Ulu Öndər demişdir: "Hər xalqın öz adət-ənənəsi var, öz milli-mənəvi və dini dəyərləri var... Heç vaxt inamımızdan, dinimizdən uzaqlaşmayacaq və bu mənəvi mənbələrimizdən istifadə edərək gələcəyimizi quracağıq".

Milli ideologiyamızın Ulu Öndər tərəfindən müəyyənləşdirilən ən mühüm istiqamətlərindən və komponentlərindən biri də özlüyündə dil, din, adət-ənənə kimi tərkib hissələrindən ibarət mürəkkəb daxili struktura malik olan milli-mənəvi dəyərlərdir. Çünki ölkəmiz müstəqillik əldə etdikdən sonra Məşhur müstəqilliyə qoşulmaq üçün keçid dövründə düzgün inkişaf strategiyası seçmək, həm də milli-mənəvi dəyərləri qoruyub saxlamaq mükəmməl siyasi sərəttə tələb edirdi. Ulu Öndər məhz bu baxımdan milli ideologiyanın əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirilməsi, onun mükəmməl elmi konsepsiyasının yaradılması və həyata keçirilməsi sahəsində xüsusi əzmkarlıq göstərmişdir.

Dövlətçilik və mentalitet

Milli dövlətçilik və milli-mənəvi dəyərlər arasında sıx daxili əlaqə mövcuddur. Çünki milli dövlət ərazinin, maddi sərvətlərin qorunmasına xidmət etməklə yanaşı, həm də milli-mənəvi dəyərlərin - dil, din, adət-ənənələrin və onların şüur müstəvisində proyeksiyası olan milli mentalitetin qorunması məqsədi daşıyır. Tarixdən də bəllidir ki, özünü bir millət kimi dərk etməyən, milli müəyyənliyi olmayan xalqların milli dövləti də yoxdur. Milli ideologiyamızın ən mühüm istiqamətlərindən digəri də azərbaycançılıq xəttidir (*bu barədə qəzetimizdə geniş və spesifik məqalələr dərc etmişik*).

Qeyd edək ki, hər hansı ölkədə ideologiya artıq sosial-iqtisadi, siyasi-hüquqi reallıq kimi qərarlaşıbsa, necə dəyərlər, ideyadan gerçəkliyə çevrilibsə, yeni ideologiya modellərinin yaranmasına ehtiyac qalmır. Həmin ölkələrdə qərarlaşmış ictimai-iqtisadi, siyasi sistem köklü surətdə dəyişdirilmədən, inqilabi çevrilişlər etmədən təkmilləşdirilmək naminə sosiologiya və politologiya elmlərinin predmetinə çevrilərək öyrənilir. Lakin bu o demək deyil ki, öz ictimai, siyasi, iqtisadi durumunu hələ təsdiq etməmiş, keçid mərhələsində olan, ideologiyanın siyasət və hüquqla tam əvəz olunmadığı ölkələrdə heç bir ideologiyaya ehtiyac yoxdur.

Azərbaycanın milli ideologiyası onun rəhbər tutduğu, həyata keçirməyə çalışdığı ideya-siyasi xətdir və orada əsas yeri sosial ideal, strateji inkişaf konsepsiyası tutur. Bu baxımdan da milli ideologiyamız millətçilik ideologiyasından çox fərqlidir.

Ötən əsr 80-ci illərin sonu, 90-cı illərin əvvəl-

qərarlaşmış, adət halını almış məqamlarını əhatə edir. Din isə insanlar arasındakı münasibəti deyil, insanla Yaradan arasındakı münasibəti ifadə edir. Dində insan özü ilə təbiət (dünya) arasında vəhdət axtarır. Dini duyğular əsasən insanın təbiətə (dünyaya) münasibətinin davamı kimi yaranır. Bu baxımdan da din milli-liyin fəvqündə dayanmaqla cəmiyyət üçün deyil, insan üçündür. Hər bir insanın da düzgün mənəvi-əxlaqi meyarlar seçərək digər insanlara münasibətdə yüksək mənəviyyat sərgiləməsində dinin rolu yüksəkdir.

Dünyanın bir çox ölkələrində din ilə dövlət bir-birindən ayrılır, din dövlət işlərinə qarışmır, fəal müdaxilə etmir və müəyyən müstəqilliyə, muxtariyyətə malikdir. Hüquq müstəvisində mövcud olan bu ayrıcılığın siyasət və ideologiyaya müstəvisində də mütləqləşdirilməsi mümkün deyil. Çünki siyasətin və ideoloji sistemin rəhbərləri konkret insan olduğundan onların dünyagörüşü və hər hansı dinə münasibəti həzrlənən layihəyə, müzakirə olunan məsələyə təsirsiz qala bilməz. Deməli, din siyasətə müstəqil sosial subyekt kimi deyil, insanların şüuraltı psixologiyası vasitəsilə təsir edir. Yəni də dünyaya təcürbəsindən buna xüsusi nümunələr göstərmək olar. XX əsrin əvvəllərində böyük ideoloqlarımız, ədəbi-bədii fikir sahiblərimiz və mütəfəkkir ziyalılarımız dinin əsas vəzifəsindən uzaqlaşaraq ideya-siyasi yön almaması üçün məşhur üçlüyün - "türkçülük, islamçılıq, müasirlik" - vəhdətini oriyentir kimi təklif edirdilər.

Ölkəmizin 1995-ci ildə qəbul edilmiş Konstitusiyasında kvazidini təlimlərin dinin həqiqi nüfuzundan istifadə edərək siyasətə müdaxilə etməsinin qarşısı hüquqi yolla alınmışdır. Konsti-

Tarixi, milli, mədəni və dini bazisli konsepsiya

Ulu öndər Heydər Əliyev milli və ümumbəşəri dəyərlərin vəhdətində nail olmağa çalışdığı ideologiyamızın mükəmməl elmi konsepsiyasının yaradılması və həyata keçirilməsi sahəsində xüsusi əzmkarlıq göstərmişdir

“ Milli ideologiyamızın ən mühüm istiqamətlərindən və komponentlərindən biri dövlətçilikdir. Dövlətçiliyin əsas qayəsi isə Azərbaycanın müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü qoruyub saxlamaq, hər bir vətəndaşın güclü vətənpərvərlik, vətənə sevgi hissləri ilə yaşaması, hüquqi və siyasi şüurun yüksəldilməsi, iqtisadi tərəkürün formalaşdırılmasıdır.

lərində, böyük ictimai təbəddülatlar dövründə, imperiya buxovlarından azad olub yenidən müstəqillik əldə edən xalqda milli hisslər aktivləşsə də, zərən cəlb olunduğumuz müharibə təəs-süflər olsun ki, onun milli ideyaya kimi formalaşmasına imkan vermirdi. Bu işdə katalizator rolunu oynayan xarici amillər isə milli-mənəvi dəyərlərin tərkib hissəsi olan din faktorundan manipulyasiya üçün məharətlə istifadə edirdilər.

Sovet dövründə dinin inkar olunması, ateizm və dinsizliyin təbliği insanların mənəviyyatında çırışmaya səbəb olan bir boşluq yaratmışdı. Cəmiyyət miqyasında mükəmməl ideoloji sistem, mənəvi aləmdəki boşluğu doldurmaq üçün dini əvəz edə biləcək layiqli alternativ də tapılmadığından həmin illərdə həqiqi dindən kənar təriqətçilik, ayıncılıq, mövhumatçılıq, fanatizm, xurafat və digər psevdodini məzmunlu təlimlər hiss olunurdu. Kommunist ideologiyası isə ictimai reallığa çevrilə bilməyib, insanların həqiqi istək və arzuları ilə ziddiyyət təşkil etdiyindən onu yaşatmaq üçün icbari metodlara əl atıldı. Bu səbəbdən də kommunist ideologiyasından kütləvi imtina, keçmiş müttəfiq respublikaların müstəqillik qazanmasından sonra "dinçilik", "millətçilik", "qərbçilik", hətta "alverçilik" belə ideologiyada yer tutmaq iddiasında oldu. Həmin məqamda yenə də ulu öndər Heydər Əliyev öz çıxışlarında uzaqgörənliklə bildirirdi ki, ideologiyada nə din, nə də milli spesifiklik mərkəzi yer tuta bilməz. O, ayrıca fərdlərin ruhu, mənəviyyatı haqqında təlim, ideyalar sistemi deyil. İdeologiya cəmiyyətin siyasi təşkili, optimal siyasi-iqtisadi strukturu və ictimai həyatda mədəni-mənəvi meyarlar haqqında təlim, ideyalar sistemidir. Buna görə də dövlət siyasəti, hüquq normaları, qanun məcəllələri, bir sözlə, cəmiyyətin inkişaf strategiyası hazırlanarkən insanların mənəvi ideali və əqidəsi ilə uzlaşması, dini və milli hissləri ilə ahəngdarlığı nəzərə alınır.

Öz milli-mənəvi, dini dəyərlərimizlə, adət-ənənələrimizlə fəxr edən, dinin mənəviyyatda rolunun artmasını ölkəmizin inkişaf strategiyasının mühüm istiqamətlərindən biri hesab edən Ulu Öndər demişdir: *"Hər xalqın öz adət-ənənəsi var, öz milli-mənəvi və dini dəyərləri var... Heç vaxt inamımızdan, dinimizdən uzaqlaşmayacaq və bu mənəvi mənbələrimizdən istifadə edərək gələcəyimizi quracağıq"*.

Millilik tarixən eyni mühitdə, eyni ictimai-iqtisadi şəraitdə formalaşan insanların öz aralarındakı münasibətlərini oturuşmuş, stabilləşmiş, təsəvvürə, adət halını almış məqamlarını əhatə edir. Din isə insanlar arasındakı münasibəti deyil, insanla Yaradan arasındakı münasibəti ifadə edir. Dində insan özü ilə təbiət (dünya) arasında vəhdət axtarır. Dini duyğular əsasən insanın təbiətə (dünyaya) münasibətinin davamı kimi yaranır. Bu baxımdan da din milli-liyin fəvqündə dayanmaqla cəmiyyət üçün deyil, insan üçündür. Hər bir insanın da düzgün mənəvi-əxlaqi meyarlar seçərək digər insanlara münasibətdə yüksək mənəviyyat sərgiləməsində dinin rolu yüksəkdir.

Dini təəssübkeşliyin iqtisadi maraqlarla kompensasiyası

XX əsrin sonlarında zərən cəlb edildiyimiz müharibədə çox acılar yaşadıq. Həmin illərdə Ümummilli Liderin beynəlxalq siyasət müstəvisində atdığı hər bir addım Azərbaycan haqqında həqiqətləri dünyaya çatdırmaqla, onu böyük ölkələrən iqtisadi maraq dairəsinə daxil etmək, iri məbləğdə sərmayələrin ölkə iqtisadiyyatına cəlb olunmasına nail olmaq idi. Bu yolda ən böyük əngəllərdən biri məhz böyük dövlətlərin kor-koranə ermənipərəstliyi ilə iqtisadi maraqlar müstəvisindən yayınması idi. Güclü məntiq, qeyri-adi intuisiya, rasional düşüncə sahibi, çətin mümkün olanı qeyri-mümkün olandan, kiçik maraqları böyük maraqlardan fərqləndirmək bacarığına malik Heydər Əliyev bu işin öhdəsindən də məharətlə gəldi.

(davamı növbəti sayımızda)
Hümbət MUSAYEV.